

**Проект № 964 „Заедно и равни: правата на търсещите убежище и закрила”
към Фонд Активни граждани България <https://www.activecitizensfund.bg>
тематичен приоритет 1 Подобряване на демократичната култура и гражданска
осведоменост. Финансовата подкрепа е предоставена от Исландия, Лихтенщайн и
Норвегия по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо
пространство на стойност € 15 000**

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „Стойна Кръстанова“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България

**УКРАИНСКИ ГРАЖДАНИ, ТЪРСЕЩИ УБЕЖИЩЕ В ПЛОВДИВ И РЕГИОНА –
ИНСТИТУЦИИ, МЕДИИ, ИСТОРИИ**

Анализ на проведено онлайн проучване в периода септември-декември 2022 г.

Въведение

Проучването на социален или научен проблем предполага събирането и натрупването на емпирични данни, вникване в, анализ и обобщение на данните и изработването на обяснителна схема, която да спомогне задълбоченото разбиране на изследваните проблеми и процеси, идентифицирането на слабите звена и предлагането на възможни решения. Настоящият проект е насочен към украински граждани, принудени да напуснат държавата си в следствие на военната агресия от страна на Русия, започнала на 24.02.2022 г., които търсят закрила и/или убежище в България.

Предложеният доклад е насочен към проучване на изходната ситуация (state of affair) и местния контекст, които да очертаят общата рамка на проучването – институциите и организациите, които имат отношение към украинските граждани, бягащи от войната, дейности, инициативи и каузи, които те развиват, проблемни ситуации и казуси, които възникват и пр. Началното ни допускане е, че Пловдив и региона споделя някои общи особености с други населени места в България по отношение на украинските граждани и работата с тях, но има и някои различия и специфики. Общото се определя от следването на правила и регламенти, зададени от

централната власт на национално и европейско равнище – свързан с правните аспекти на убежището и усилията да се консолидират и хармонизират действията на различните държавни институции чрез Национален оперативен щаб (миграция, социално подпомагане, настаняване, транспорт и евакуация, образование, възможности за работа и пр. най-видимо представени в единния информационен портал за украинците, бягащи от войната <https://ukraine.gov.bg/bg/>). По този образец през пролетта на 2022 година в областните центрове са изградени подобни щабове, опериращи на местно равнище. От една страна, Пловдив се отличава от столицата с изграждането на по-малка мрежа от локални институции и организации (правителствени и неправителствени), ангажирани с гражданите от Украйна, а от друга страна, се различава от областни градове като Варна и Бургас, където украинските граждани са повече (както поради географска близост до родните им места, така и поради наличието на туристическа инфраструктура и хотели, които се възползват от национални програми за финансиране при настаняване на украински граждани). В резултат от текущия анализ на наличните данни, обобщаването и моделирането на единен алгоритъм за действие, тези и други особености на пловдивския регионален контекст ще бъдат изведени под линия (заскобени) с цел постигнатите резултати да могат да се мултиплицират и в други контексти и региони на страната.

1. Методология на онлайн проучването

Методите за натрупване на информация, които избрахме са насочени както към провеждане на интервюта с представители на държавни институции, частни лица и организации, които имат отношение към проблематиката на проекта, така и към работа с налични други ресурси като документи, правилници и друга информация, която се разпространява в интернет. Дигиталната среда е важна и при работата на институциите, тъй като техните официални страници се превръщат в основен посредник за разпространение на информация за различни правила и регламенти, както и определени сведения, които да спомогнат напусналите държавата си украинци. Социалните медии също могат да бъдат разглеждани като важен ресурс за информация, като те дават добра база за проследяване на определени социални процеси, граждански инициативи, самоорганизиране на украинците, търсещи убежище от войната, но и най-вече открояват различни техни нужди и разнородни стратегии (в повечето случаи не институционализирани) за справяне с възникнали проблеми. За това и екипът ни се насочи към анализ на наличните данни, документи, инициативи, налични в дигитална среда и социалните мрежи, които се отнасят за улесняване престоят и пребиваването на

гражданите на Украйна в България. В този контекст обект на анализ бяха многобройни и разнородни ресурси, които са както резултат от работата на национални и регионални институциите, така и такива, които са част от политиките „от долу“ от неправителственият сектор, частните и гражданските инициативи (най-вече видими в социалните медии).

Обемът от информация, която може да се открие в интернет, за гражданите от Украйна, пристигнали в България от началото на войната в края на февруари 2022 г. до днес, е наистина огромен – тя се отнася за институции и организации, централни и местни, правителствени и неправителствени, техни дейности, каузи, инициативи, самоорганизация на общността на украинците, медийни отразявания и много други. За да може проучването да се помести в определени времеви рамки, да успее да навлезе под повърхността на проблемите и да достигне до релевантна информация и задълбочено разбиране, е необходимо очертаването на рамки, ограничаване и насочване на вниманието върху определени проявления според зададени критерии. Фокусирането на вниманието върху гр. Пловдив и региона при проучване на ситуацията на украинците, търсещи закрила от войната, е първото равнище на конкретизация при онлайн събирането на данни. Другите линии, които очертават посоката на търсене, се определят от предвидените дейности, заложените резултати и социалните групи, които могат да се възползват от тях (хора, търсещи убежище, и широката аудитория – т. 3.2. в проектното предложение). Така събраните данни следва да съдържат информация, насочена в две посоки. От една страна, към украинските граждани, установили се в Пловдив и региона след началото на войната, а от друга страна – към широката публика, която формира своето мнение за украинските граждани под въздействие на различни източници на информация (повече или по-малко достоверни).

2. Организации и институции

Данните от онлайн проучването, насочени към украинците, търсещи закрила в България (и конкретно Пловдив) обхващат институции и организации, които са ангажирани със ситуацията, и фейсбук групи, създадени и управлявани от украинци в Пловдив. Всички тези социални актьори имат отношение към политики и гражданско участие, разполагат с различен властови ресурс и засрещат две противоположни гледни точки – на държавните и общинските институции („от горе“) и на граждански организации и неформални групи („от долу“). Тази група данни следва да отговори на въпросите какви/кои институции и организации имат отношение към украинците, търсещи закрила, какви правила и регламенти са създали те, какви дейности извършват

и какви проблеми възникват. Тук различните участници в тези процеси освен че имат противоположна гледна точка, също така по принципно различен начин организират дейностите си и разрешават възникналите казуси. Това показва, че институциите не винаги съумяват да обхванат разнородните проблемите, които търсещите закрила и убежище имат. Тази ограниченост на политиките отгоре в едно развито гражданско общество намира своите компенсации с такива „от долу“ – граждански инициативи и доброволчески практики както от страна на приемащата група (българското общество), така и на украинските граждани¹. Смятаме обаче, че комплексното им разглеждане представя една многоизмерна картина и позволява по-задълбочено разбиране на процесите.

2.1. Институции на централната и местната власт

Организациите и институциите, за които се представят данни, могат да се отделят в три групи. На първо място, са институциите на централната и местната власт, които имат отношение към миграцията и убежището и най-вече специално създадения за целта Национален оперативен щаб с регионалните му проявления (Областен щаб Пловдив). Те се ръководят от националното и европейското законодателство и ангажират различните публични сфери/дейности, които имат отношение към проблема

2.2. Неправителствени организации (НПО)

На второ място, събрахме данни за дейността на множество организации от неправителствения сектор, които по подобие на държавните и общински институции се ръководят от националната и европейската правна рамка и се ангажират с разнообразни дейности, адресиращи един или повече от проблемите на търсещите закрила. НПО организациите, които се ангажират с украинските граждани, търсещи закрила в България, са много разнообразни – те работят самостоятелно или консолидират усилията си, финансират се от различни източници или работят на доброволен принцип, функционират на национално или местно равнище, ангажирани са с един или повече проблеми на украинците. Общото между тях е, че са по-гъвкави и адаптивни (като по-малки структури) и че откриват множество пропуски в регламентите и дейностите на държавните и общински институции, които се опитват да компенсират според възможностите си.

2.3. Граждански инициативи

¹ В тази връзка е необходимо уточнението, че двете категории български и украински граждани имат своята разнородност. Като живеещите вече от много години в България украинци (които често стават активни в процеса на адаптация на бягащите от войната), споделят също и българско самосъзнание. Идващите от Украйна бесарабски българи също чувстват себе си свързани с България.

Третата група данни, които събирахме, засягат съвсем различен тип организации – такива задвижени и организирани от представители на самата украинска общност. Става дума за групи (публични и поверителни) и страници във фейсбук, появили се малко след началото на войната с цел да оказват помощ и съдействие на украински граждани, пристигнали в Пловдив. Инициатори на тези общности са български граждани от украински произход, които живеят в България от 5 и повече години. Тази група данни е непосредствено фокусирана върху местния контекст и в най-голяма степен отразява особеностите и динамиката на процесите в Пловдив и региона. Проследяването на подобен тип информация има съществено значение, доколкото прави видими множество отделни социални актьори, които водени от личните си нужди и желания, търсят или оказват помощ на нуждаещите се през самоорганизация в социалните мрежи.

Прегледът на темите, които най-често се повдигат и коментират в тези фейсбук групи и страници в значителна степен отразяват проблемните моменти, които представените по-горе правителствени и неправителствени институции и организации също идентифицират и адресират – правна и психологическа помощ, здравеопазване, социални помощи, търсене и намиране на работа, образование, транспорт (вкл. евакуация от Украйна). В тези общностни самоинициативи се отразяват и дават оценки на публичните политики и работата на институциите и се търсят начини да се компенсират множеството пропуски, проблеми и липса на координация. Емпиричните данни от тази група се отнасят до институции, организации и инициативни групи, които са ангажирани с процесите по установяване и интеграция в български контекст на украинските граждани, бягащи от войната. Те обхващат много широк кръг от теми и проблеми, с които различните институции се занимават, като се стремят да създадат условия за „нормализиране“ на всекидневието на украинските граждани, удовлетворяване на различни нужди и създаването на нови социални връзки и мрежи.

Различните типове институции, които представихме – правителствени, неправителствени и отделни инициативни групи – предлагат различен поглед към този процес. Съпоставителното им разглеждане позволява взаимното оглеждане на подходите „от горе“ и „от долу“, засрещането на поставени цели и постигнати резултати и в крайна сметка ни дава възможност да проследим действията на оторизираните власти, но и работата на гражданското общество. Прегледът на социалните мрежи ни позволява да видим украинските граждани като активни *съ-участници* в процеса по адаптиране, а не само като пасивен „обект на въздействие“, на прилагане на съответни регламенти и политики. Комбинацията от различни принципи и механизми на работа на

разнообразните институции и организации би изпълнила със съдържание заложените в проектното предложение алгоритъм за интегриране на украински граждани, търсещи закрила и/или убежище.

3. Медии и истории

Втората категория данни, които попаднаха в онлайн проучването, засягат въпроси и проблеми, насочени към широката аудитория (мнозинството от българи). Те са важен фокус на нашите изследователски усилия, доколкото предвиден резултат от проекта, е свързан със създаването на пет видеа, които да представят различни казуси, отразяващи проблемни ситуации и/или добри примери при адаптирането на бягащите от войната украински граждани в местния контекст. Целта ни е да допринесем към изграждането на такъв образ на украинските граждани, бягащи от войната, който да стимулира задълбочено разбиране на тяхната гледна точка, да провокира емпатия и разбиране. Масовата българска аудитория формира своето мнение за ситуацията (наричана публично „кризата с украинските бежанци“) чрез пасивно (излъчванията на големите електронни медии) или активно (целенасочено търсене в интернет или разсеяно въздействие в резултат от следването и одобрението спрямо дадени публични лица и/или институции, активно комуникиращи в социалните мрежи) потребяване на информация. При тази група данни фокусът на търсената информация е към образа на „украинските бежанци“, който се конструира и мултиплицира чрез медиите (традиционни и нови), но също така се допълва и обогатява от насищането на онлайн пространството с различни истории, свързани с украинците, бягащи от войната. Тази цел се реализира чрез проследяването на два типа данни: 1) медийно отразяване и 2) истории.

3.1. Медии

Едно задълбочено изследване върху „образа на украинските бежанци“, конструиран от медиите, предполага извеждането на ясна изследователска методология и очертаване на определена емпирична база, която ще се ползва (печатни медии, електронни медии, социални мрежи и др.), като съответните избори бъдат надлежно аргументирани. Подобно проучване не е част от изследователските цели тук, но един общ поглед върху медийното присъствие на „кризата с украинските бежанци“ би спомогнало да се очертаят някои особености в медийния образ на бягащите от войната. Сред многобройните медийни публикации в онлайн пространството лесно могат да се открият полярни позиции в поднасянето на информация и очертаването на образа на украинците, бягащи от войната. Задълбочен анализ на посланията на медията могат да покажат интересни особености и тенденции, но доколкото не е насочена към масовата

българска аудитория остава встрани от целите, които настоящия проект преследва и таргет групите, към които е адресиран.

3.2.Истории

Историите, които представят различни лица, ситуации и проблеми, заемат специфично място сред данните за украинските граждани, бягащи от войната, които могат да се намерят онлайн. Общото при всички тях е, че представят отделна специфична гледна точка (на конкретен човек или семейство), вътрешна на общността на украинците, която добива публичност и популярност чрез институции-посредници, външни на общността (най-често страници на неправителствени организации или медии). Тези истории представят един многопластов образ на общността с акцент върху отделни личности и съдби и имат важен принос за провокиране на интерес, разбиране и емпатия. С оглед на проектните цели историите могат да служат, от една страна, да зададат парадигма, в която да разположим собствените видео послания, а от друга страна, да маркират полето, към което нашите идеи са релевантни и могат да се поместят.

Целите на онлайн проучването не предполагат значимо задълбочаване върху подходите при анализ на толкова сложното и многопластово дигитално пространство, върху събраните данни (съдържание, теми, послания, целеви аудитории, постигнати ефекти и пр.) или върху съответните изводи, които да имат научна стойност и валидност. Все пак могат да се направят някои предварителни (предпазливи) изводи относно мястото на историите в потока от информация за украинците, откриваема онлайн. Тези истории имат по-скоро маргинална роля, остават встрани от основния мейнстрийм и посланията, излъчвани от него (техни източници за институциите на властта – национални и местни – и обществените медии с голям обхват, най-вече телевизиите)². Самото жанрово оформяне на историите предполага отделянето на повече време (за намирането, изслушването, изчитането им, за вникване в посланията и провокиране на емпатия) и трудно се вмества в новинарския поток, зает от кратки жанрови форми с ясно, опростено съдържание, целящи да провокират интерес (радост, възмущение, страх), да забавляват. Един задълбочен анализ върху поведението на потребителите на социалните мрежи (как търсят, консумират, произвеждат, споделят информация) би спомогнал да добием по-ясна представа относно ефекта, който постигат историите за живота и адаптацията на украинските „бежанци“ в българския контекст сред широката аудитория от българи.

² Вградените броячи на уеб сайтовете показват, че не са много хората, до които тези истории са достигнали. Например филмът на Искра Ангелова има малко повече от 900 гледания за около 6 месеца, другите истории имат значително по-малко читатели/зрителни.

Втората група данни са насочени към разкриването на образа на „украинските бежанци“, който бива конструиран от различни източници и по различен начин в онлайн пространството. Тук се спрехме на два модуса в неговото присъствие – медийното отразяване и личните истории (институционално споделени), които излъчват своите послания от различна перспектива спрямо украинските граждани – от по-дистанцирана външна при медиите до близка и разбираща при историите. Освен според отдалечеността си от представяната общност двете групи данни се отличават и по аудиторията, която достигат, и ефектите, които упражняват. Задълбоченото разбиране на тези ефекти излиза отвъд възможностите на настоящия анализ, но очертаването на образа на украинските граждани в онлайн пространството предоставя важни насоки, които да спомогнат изпълнението на проектните цели (изработването на пет видеа).

Онлайн проучването, реализирано в рамките на проекта „Заедно и равни...“, има за цел да предложи снимка на социалния контекст и моментната ситуация, свързана с адаптацията на украинските граждани, бягащи от войната. Тук се засягат само онези аспекти от присъствието на „украинските бежанци“ в онлайн пространството, които имат пряко отношение към предвидените в проектното предложение резултати (изработване на алгоритъм и пет видеа) и целевите групи, спрямо които те са насочени (групите на украинските граждани, търсещи убежище и/или закрива и широката българска аудитория). Ограничените времеви ресурси (в контекста на подхода на спешната антропология) предполагат целенасоченото ограничаване на проучването и анализа – представянето на групите данни е неизчерпателно и всяка една от тях може да се допълни от други единици информация (за институции, организации, медийни публикации или истории). При все това прегледът на контекста и конкретната ситуация позволява да се набележат някои тенденции и особености в присъствието на „украинските бежанци“ в онлайн пространството. Направените наблюдения и изводи ще ни помогнат да разработим продукти, които са релевантни на ситуацията и да предложим решения, които адекватно да адресират нуждите на украинските граждани, търсещи закрива и/или убежище, и да ги засрещат с усилията на разнообразни социални актьори.

гл. ас. д-р Мария Петрова

доц. д-р Елица Стоилова